


Ἐπικεφαλὴ τῆς «Εὐτέρης»

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ἙΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

“ΕΥΤΕΡΗ,,

γράψαμε στὸ περσινὸ «Ἡμερολόγιο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» τὴν ἱστορία ἑνὸς ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ, ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ καλά, τῆς «Πανδώρας», θέλοντας νὰ δώσωμε μιὰν εἰκόνα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεώς της. Τὴν ἐχαρκτηρίσαμε δὲ ὡς τὸ **δεύτερο εἰκονογραφημένο** περιοδικό, γιατί τὸ πρῶτο ἦταν ἡ «Εὐτέρη» τοῦ Γρ. Καμπούρογλου, ποὺ τὴν περιγραφή της θὰ κάμωμε στὸ τωρινὸ σημεῖμά μας.

Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ **τύπου** ἀσχολήθηκαν μὲ πολλὴν εὐσυνειδησία ἀρκετοί, ἀλλὰ περιώρισαν τὶς ἐρευνᾶς τοὺς μόνον στὸ ἓνα μέρος, στὴν ἱστορία δηλαδὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, γιατί φαίνεται μὲ τὴ λέξη **τύπος** ἐπικράτησε νὰ χαρακτηρίζεται μονάχα ὁ καθημερινὸς καὶ ὄχι καὶ ὁ περιοδικός. Ἔτσι, ἐνῶ γιὰ τὶς ἐφημερίδες ἔχομε ἀρκετὲς μελέτες ἀπὸ σοβαροὺς ἐρευνητὲς καὶ φιλόλογους, ὅπως ὁ Παῦλος Λάμπρος, ὁ Χαμουδόπουλος, ὁ Μαρκήσιος Quieux

de Saint Hilaire, ὁ Βίλμπεργ, ὁ Πετρακᾶκος, ὁ Δημ. Ροῦσος, ὁ Α. Δασκαλάκης, γιὰ τὰ περιοδικὰ δὲν φάνηκε ἀκόμη μία εἰδικὴ καὶ συγκροτημένη ἔρευνα. Ἀλλὰ γιὰ μιὰ τέτοια ἔργασία, καθαρὰ ἐπιστημονικὴ, χρειάζονται κόποι, καιρὸς καὶ μέσα πού στὴν Ἑλλάδα σήμερα εἶναι δύσκολο νὰ τὰ συγκεντρώσῃ κανεὶς. Ἡ βιβλιογραφία καὶ οἱ βιβλιοθήκες ἐδῶ εἶναι ἀκόμη ἄγνωστα πράγματα, εἶναι πολυτέλεια γιὰ τὴν ὁποία τὸ ἐπίσημο κράτος πάντα γύρισε τὸ κεφάλι μ' ἀδιαφορία, καὶ οἱ ἐπιστήμονές μας ἀρκοῦνται μονάχα σὲ παράπονα καὶ σὲ μεμψιμοιρίες ἀναμεταξύ τους. Μὲ τὸ περσινὸ καὶ τὸ φετεινὸ λοιπὸν ἄρθρο ἔμεῖς δὲν ἐπιχειροῦμε ἔργο αὐστηρὰ βιβλιογραφικόν. Ἀπλῶς δίνουμε τὴ βιογραφία δυὸ παλιῶν περιοδικῶν, πού στὴν ἐποχὴ τους σημείωσαν τὸ καθένα ἕξαιρετικὸ σταθμὸ στὴν ἱστορία τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.

Οἱ βιογραφίαι τῶν παλιῶν περιοδικῶν μᾶς δίνουν βέβαια τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς των, εἶνε ὅμως καὶ ἡ φιλολογικὴ ἱστορία τῶν ἀνδρῶν πού ἐργάστηκαν γι' αὐτὰ καὶ πού πέρασαν μέσα στὶς σελίδες τους. Γι' αὐτὸ τὸ ξεφύλλισμά τους εἶναι σὰν ἕνας μελαγχολικὸς περίπατος σὲ νεκροταφεῖο, ὅπου μέσα στ' ἄνθη καὶ στὰ φυλλώματα διαβάζομε, σὰν σ' ἐπιτάφιας πλάκες ἐπάνω, τὰ ὀνόματα εὐγενικῶν ψυχῶν καὶ διανοητικῶν ἀνθρώπων. Ἐνας κόσμος ξεχασμένος ζῆ ἐκεῖ μέσα μὲ τὴ φιλολογία του, τὴ διανοητικότητά του, τὶς τάσεις του, τὰ ἦθη του, τὴ γλῶσσα του, τὴ ζωὴ του — τὴ ζωὴ πού πέρασε καὶ πού οἱ νεώτεροι δὲν γνωρίσαμε.

Ὅγδονταπέντε χρόνια πᾶνε ἀπὸ τότε πού πρωτοφάνηκεν ἡ «Εὐτέρπη» κ' οἱ ἑφτά τόμοι της στέκονται ὠραῖο ὑπόδειγμα σοβαρῆς, εὐσυνείδητης καὶ συγχρονισμένης ἐκδοτικῆς καὶ φιλολογικῆς ἐργασίας, πού μποροῦσε νὰ τιμήσῃ τὴ φιλολογία πολὺ μεγαλύτερου κράτους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ περιοδικὸ αὐτό, πού τὸ πρῶτο φύλλο του φέρνει ἡμερομηνία 1 Σεπτεμβρίου 1847 ἴδρυσσε ὁ Γρηγόριος Καμπούρογλους. Ὁ τίτλος του πού ἀπὸ τὸ β' τόμο στολιζέται μὲ ὠραία ξυλογραφημένη ἀπεικόνιση τῆς Ἀκροπόλεως ὅπως ἦταν τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, καὶ γύρω

γύρω, σὰν γιὰ περιθώριο, μὲ δεκατρία ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Ἀθήνας, εἶναι: «Ἡ Εὐτέρπη. Σύγγραμμα περιοδικὸν μὲ εἰκονογραφίας. Ἐκδίδεται δις τοῦ μηνός». Εἶχε σχῆμα 4^{ον} καὶ τὸ κάθε τεῦχος τῆς εἰκοσιτέσσερες σελίδες.

Ὁ ἰδρυτὴς τῆς, μὰ πολυσύνθετη καὶ ἀνήσυχη, φιλο-



ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

λογική, καλλιτεχνική, καὶ ἐπιχειρηματικὴ ψυχὴ, ἦταν πρωτότοκος γιὸς τοῦ Δημητρίου Ι. Καμπούρογλου, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πρὸ θερμοὺς Φιλικούς. Μιὰ μικρὴ παρένθεση ἔδῳ γιὰ τὴν γενεαλογία τῆς οἰκογένειας αὐτῆς πὺν τόσα ὡς σήμερα πρόσφερε στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, νομίζομε πὺς χρειάζεται. Οἱ Καμπούρογλοι, ὅπως ξακρίβωσε καὶ μᾶς ἀνακοίνωσε

ὁ φίλος Ἀκαδημαϊκὸς κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους — ἦταν ἀπὸ τὴν Ἀλαγονία τῆς Μεσσηνίας, καὶ ὀνομάζονταν Στροῦμποι, ἡ ἀρχικὴ τους ὄμως καταγωγὴ φαίνεται πὺς ἦταν ἠπειρωτικὴ. Τὸ Δημήτρη Στροῦμπο τὸν ἔστειλεν ὁ τόπος του ἀντιπρόσωπό του (Βεκίλη) στὴν Πόλη, ὅπου παντρεύτηκε μιὰ Φαναριώτισσα κ' ἀπὸ τότε ἔμεινε ἐκεῖ. Ὅπως δὲ ἦταν ψηλὸσωμος καὶ γυρτὸς ἔγεινε ἀφορμὴ νὰ χαρακτηριζέται τὸ παιδί του ὡς γιὸς τοῦ καμπούρη (καμποῦρ - ογλοῦ) κ' ἔτσι τὸ παρατσούκλι, ὅπως γίνεται πολὺ συχνά, ἔμεινε ἐπώνυμο. Ὁ πάππος τοῦ Γρηγορίου Γιάννης, Φιλικὸς κ' αὐτός, εἶχε ἀδελφὸ Δημήτρη πατέρα τοῦ Γιάννη Καμπούρογλου, τοῦ γνωστοῦ δημοσιογράφου τῆς «Ἐφημερίδος». Ὁ Γρηγόριος λοιπόν, ὁ ἰδρυτὴς τῆς «Εὐτέρπης», γεννήθηκε στὴν Πόλη τὸ 1810. Στὰ 1821 ὁ πάππος του, πού εἶχε ἀνοικοδομήσει τὸ ναὸ πὺν κήκε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἶχε ἰδρύσει καὶ σχολεῖο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸ προίκισε, μόλις κρέμασαν τὸν Πατριάρχη χάθηκε, καὶ ὁ πατέρας του Δημήτρης ἔφυγε κρυφὰ στὴ Βιέννη, ἀφοῦ φρόντισε κ' ἔστειλε τὰ παιδιὰ του δεξιὰ κ' ἀριστερά. Ἔτσι τὸ μεγαλύτερο ὁ Γρηγόριος ἔφτασε στὴν Ὀδησσὸ σὲ κάποιον οἰκογενειακὸ φίλο του καὶ μῆκε στὸ σχολεῖο Ρισελιέ, ὅπου εἶχε συμμαθητὲς τὸν Πέτρο Παπαρηγόπουλο καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Ραγκαβῆ. Στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια ἦλθε στὸ Ναύπλιο καὶ στὴν Αἴγινα, καὶ τέλος στὴν Ἀθήνα, ὅπου κατοίκησε στὸ σπίτι τοῦ Φιλικοῦ Λασσάνη, γραμματικοῦ τοῦ Ὑψηλάντη καὶ λογοτέχνη. Σὲ μιὰ ὑπουργεῖα του ὁ Λασσάνης καταδιώχθηκε καὶ φυλακίστηκε μαζὶ μὲ τὸν ἀνώτερο ὑπάλληλό του Γρηγόριο Δ. Καμπούρογλου, τότε δὲ ἔτυχε νὰ καταδιωχθῆ ἀπὸ ἓνα Ἀθηναῖο δήμαρχο καὶ ὁ τελευταῖος δημογέροντας τῆς Ἀθήνας, ὁ Σωτηριανὸς Γέροντας. Στὴ φυλακὴ ὁ Καμπούρογλους καὶ ὁ Γέροντας γνωρίστηκαν στενὰ καὶ ἀπέλεσμα τῆς γνωριμίας των ἐκείνης ἦταν τὸ συνοικέσιο μεταξὺ τοῦ Καμπούρογλου καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Γέροντα Μαριάννας.

Πρὶν τῆς «Εὐτέρπης» ὁ Καμπούρογλους ἔβγαλε τὴν ἐφημερίδα «Courrier» πὺν τυπονώταν ἑλληνικὰ καὶ γαλλικὰ κ' ἔπειτα τὴν «Ἑβδομάδα» «Πατρίδα» «Παρατηρητὴ» κλπ.,

ἀλλάζοντας τὸν τίτλο σύμφωνα μὲ τὶς ἀλλαγές τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν ἰδεῶν του. Τῇ σοβαρώτερη καὶ σταθερώτερη φιλολογικῇ καὶ δημοσιογραφικῇ δράσει του τὴν ἔδειξε μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Εὐτέρπης». Μὲ τὸ περιοδικὸ αὐτό, ὅπου εἶχε συνεργάτες τοὺς καλύτερους λόγιους τῆς ἐποχῆς, ὅπως τὸν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆ, τὸν Νικόλαον Λεβαδέα, τὸν Κ. Παπαρηγόπουλο, τὸν Κ. Λεβίδη κ. ἄ. θέλησε νὰ φέρῃ σ' ἐπικοινωνίαν τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴν φιλολογικὴ κίνησιν. Πολύγλωσσος καὶ πολυμαθὴς, ἀλλὰ περισσότερο δημοσιογράφος, ἔδωσε στὸ περιοδικὸ του ξένη μᾶλλον μορφή παρὰ ἑλληνικὴ, καὶ περισσότερο ἐλαφρὸ οἰκογενειακὸ χαρακτήρα. Ἦταν ἀπάνω στὸ καλοῦπι τῶν γαλλικῶν περιοδικῶν τῆς ἐποχῆς «Musée des Familles» «Magazin Pittoresque», «Revue Britannique» κ. ἄ. ἀπ' ὅπου καὶ ἔπαιρνε μεγάλο μέρος τῆς ὕλης του. Γι' αὐτὸ κυριαρχοῦν στὶς σελίδες του μεταφρασμένα μυθιστορήματα, διηγήματα, περιγραφές τόπων, ταξιδιῶν, ἐξερευνήσεων μακρυνῶν χωρῶν, βιογραφίες διασήμων ἀνθρώπων, περίεργες γνώσεις ἀπὸ τῆ φυσικῆ, τὴν ἀστρονομία καὶ τὶς λοιπές ἐπιστῆμες, διάφορα ἀνέκδοτα καὶ ἄλλες ἐγκυκλοπαιδικές γνώσεις διαλεγμένα πολὺ προσεκτικὰ καὶ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Οἱ μεταφράσεις, μυθιστορημάτων καὶ διηγημάτων πρὸ πάντων, ποὺ φιλοτεχνοῦσεν ὁ Καμπούρογλου, — τέλειος γνώστης τῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσας — ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀριστουργηματικῆς. Μέσα ὅμως σ' αὐτὴ τὴν ξενικὴν ὕλην δὲν ἔλειπε καὶ τὸ καθαρὸ ἑλληνικὸ μέρος, εἴτε τὸ λογοτεχνικὸ εἴτε τὸ ἐπιστημονικὸ. Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἐπιστήμη ποὺ ἀντιπροσωπεύτηκε τόσον πυκνὰ καὶ ἔντονα στὶς στήλες τῆς «Πανδώρας» ἔκαμε τὴν ἀρχικὴν ἐμφάνισιν καὶ πῆρε τὴν πρώτην ὀρμὴν ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς «Εὐτέρπης». Ἔτσι ἀμέσως στὸν πρῶτον τόμον ὁ Ἀλεξ. Ραγκαβῆς δημοσιεύει τὴν «Λεϊλά», ἰνδικὸν διήγημα! — ὅπως τ' ὀνομάζει καὶ κατόπιν τὸ «Χρυσοῦν μαστίγιον» «ἄρθρον πρωτότυπον», ὁ Καρασούτσας ποιήματα, ὁ Φρεαρίτης ἐπιστημονικὰς μεταφράσεις καὶ μερικὸι ἀνώνυμοι ἀρχαιολογικὰ ἄρθρα, στὸ δεύτερον δὲ τόμον κάνει τὴν ἐμφά-

νισή του ὁ Σοφοκλῆς Καρυῖδης, ὁ κατόπιν γνωστός συντάκτης τοῦ «Φωτός», μὲ τὰ ποιήματά του καὶ ὁ «Γοργίας» πού ἀρχίζει καὶ ἔξακολουθεῖ ὡς τὸν τελευταῖο σχεδὸν τόμο τῆς «Εὐτέρπης» νὰ γράφῃ, κάθε δεκαπέντε χωρὶς διακοπή, τὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ δελτίο τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ στήλη αὐτὴ πού μὲ τὸν τίτλο «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» ἔκλεινε μέσα τῆς ὅλης τὴν κίνηση τῶν περασμένων δεκαπέντε ἡμερῶν, γεμάτη γνώση, χιοῦμορ καὶ περιγραφικότητα, ἀποτελοῦσε τὶς ἑλληνικώτερες σελίδες, μορῶς νὰ ποῦμε, τῆς «Εὐτέρπης» καὶ θεωρεῖται ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ χρονογραφήματος. Ὅλη ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας, καὶ ἡ κοινωνικὴ κίνηση τῆς πρωτεύουσας καὶ ἄλλων μεγάλων ἐπαρχιακῶν πόλεων ἀκόμη, περνοῦσε ἀπὸ καὶ μέσα σὲ χαριτωμένες καὶ ἐξυπνότατες γραμμές, χωρὶς νὰ παραλείπεται καὶ ἡ ἀναγραφὴ διεθνῶν ζητημάτων, πού ἐτάρασσαν τότε τὴν Εὐρώπη. Κάτω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ «Γοργία» κρυβόταν ὁ γνωστός λόγιος τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντῖνος Πάπ, πού εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἐνδιαφέρουσες φυσιογνωμίες τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Ἡ φιλολογικὴ του συνεργασία στὰ περιοδικὰ τοῦ καιροῦ του, «Ἐρανιστὴ» «Εὐτέρπη» «Πανδώρα» «Βύρωνα» κλπ. ἦταν ἀξιόλογη. Ἀπὸ τοὺς λίγους μορφωμένους πραγματικὰ τῶν χρόνων του καὶ γνωρίζοντας τρεῖς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, τὴ γερμανικὴν, τὴ γαλλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν φιλοτεχνοῦσε ὡραῖες μεταφράσεις ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὰς λογοτεχνίας, διαλέγοντας πάντα τὰ ἔργα τῶν μεγάλων συγγραφέων, ὅπως τοῦ Γκαίτε, τοῦ Σίλλερ, τοῦ Μπαίρον, τοῦ Σατωμπριάν, τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Μιλβουᾶ, τοῦ Οὐγκὰ καὶ ἄλλων. Ὅχι λιγώτερη ἀξία ἔχει καὶ ἡ πρωτότυπη λογοτεχνικὴ ἐργασία του, σὲ διηγήματα, μυθιστορήματα, μελέτες ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς, περιγραφὰς ταξιδιῶν καὶ τόπων, σὲ ποιήματα, κλπ.

*
* *

Ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά της ἡ «Εὐτέρπη» φανερώνεται περιοδικὸ σοβαρὸ καὶ μὲ ἀξιῶσεις νὰ καταλάβῃ τὴν καλὴν

θέση, πού πραγματικά πήρε, στην ιστορία τοῦ ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ τύπου. Ὁ διευθυντής της ἔχοντας τὴν ἐπίγνωση ὅτι ἡ προσπάθειά του εἶχε τὴν ἐπιτυχία πού ἤθελε, ἀπὸ φύλλο σὲ φύλλο καλυτερεύει τὴν ὕλη της καὶ ὑπερήφανος γιὰ τὸ ὡς τὰ τώρα ἔργο του, στὸ β' τόμο κάνει τὸν ἀπολογισμό τοῦ περιοδικοῦ του. Μόλις ἔχουν περάσει δεκαοχτὼ μῆνες ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή της καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς «κυρίους συνδρομητὰς» τῆς «Εὐτέρπης» ἐπικαλούμενος τὴ μαρτυρία τους περὶ τοῦ ἂν ἐξεπλήρωσε τίς ὑποσχέσεις της πού μὲ τὴν ἀγγελία της ἔδωκεν, «εἰς μὲν τοὺς πεπαιδευμένους νὰ παρέχη τέρψιν οὐχὶ ἀναξίαν αὐτῶν, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους πάντας ὠφέλειαν μετὰ τέρψεως». Μὲ ὅλην τὴν εὐγένεια καὶ μετριοφροσύνη πού τὸν διακρίνει ὁ ἰδρυτής τῆς «Εὐτέρπης» λέγει ὅτι «ὑψηλά, σοφὰ καὶ περινενημένα δὲν ἐπηγγέλθη ἀλλὰ μόνον τερπνὰ καὶ εὐάρεστα...» Καὶ ἀληθινὰ ἀπὸ τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἀποκλείστηκε πάντοτε κά-
 θε τι πού μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ ἠθικῶς ἐπιλήψιμο, καὶ ἐπρόσφερε μὲ κάθε μορφή ἀρκετὲς ὠφέλιμες γνώσεις. Ὁ κατάλογος πού παραθέτει γιὰ τὰ ὅσα ἐδημοσίευσεν ἢ «Εὐτέρπη», ἔχει τὴν ἐξῆς συστηματικὴ βιβλιογραφικὴ ὑπο-
 διαίρεση. Α'. Πραγματεῖαι ἱστορικαὶ ἢ ἱστορικὰ ἀνέκδοτα. Β'. Βιογραφίαι. Γ'. Περιηγήσεις. Δ'. Πραγματεῖαι περὶ τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν ζητημάτων. Ε'. Περὶ ἐκπαι-
 δεύσεως. Σ'. Περὶ γεωργίας καὶ ὑγιεινῆς. Ζ'. Περιγραφαὶ τόπων, μνημείων, ἡθῶν καὶ ἐθίμων. Η'. Ἑλληνικὴ φι-
 λολογία. Θ'. -Ξένη φιλολογία. Ι'. Μυθιστορήματα. ΙΑ'. Ποιήματα. Καὶ ξέχωρα ἀπ' αὐτὰ σημειώνει ὅτι ἐδημοσίευσεν «πάμπολλα περὶ φυσικῆς ἱστορίας, ποικίλα ἠθικά, περὶ τέχνης κ.λ.π.» ὡς καὶ τὴ στήλη «Ἔργα καὶ Ἡμέραι». Ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα δὲ πού μετάφρασε κάνει ξεχωριστὸ λόγο γιὰ τὸν «Ἵποκόμητα τῆς Βραζελόνης», τὸ νεώτερο μυθιστόρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ, τοῦ ὁποίου λέγει ἡ ἔκδοσι δὲν ἔτελειώσεν ἀκόμη οὔτε στὴ Γαλλία, καὶ τὸν «Πικουίλλο Ἀλλίαγα ἢ τοὺς Μαύρους ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Γ'» τὸ ἀριστούργημα, ὅπως τὸ χαρακτηρίζει, τοῦ δραματοῦργοῦ Εὐγ. Σκριβ.

Ὁ Καμπούρογλου — ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω — ἀκολούθησε τὴ φιλολογικὴ μόδα τῆς ἐποχῆς, ποὺ ζητοῦσε τὸ ἱστορικό, ρωμαντικὸ καὶ περιπετειῶδες μυθιστόρημα. Θέλοντας νὰ γνωρίσῃ στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, ποὺ ἄρχισε νὰ ἐπιζητῇ τότε τὴ μόρφωσίν της ἀπὸ τὴν ξένη φιλολογία, τοὺς εὐρωπαϊοὺς συγγραφεῖς, ἔδωσε μὲ τὴν «Εὐτέρπη» σὲ ὠραῖες μεταφράσεις ὅ,τι καλύτερο ἢ γαλλικὴ φιλολογία εἶχε νὰ δεῖξῃ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα πέρασαν ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ καὶ στὰ παραρτήματα τῆς «Εὐτέρης» δημοσιεύτηκαν τὰ ὠραιότερα μυθιστορήματα, ὅπως ὁ «Πλοίαρχος Πάμφιλος» καὶ οἱ «Τρεῖς Σωματοφύλακες» τοῦ Ἀλεξ. Δουμᾶ ὁ Ῥήγας Καρρῶ» τοῦ Εὐγ. Σκριβ, ὁ «Δημοδιδάσκαλος» τοῦ Φρ. Σουλιέ κ.ἄ. Τὰ διηγήματά του δὲ ἦσαν παρμένα ἀπὸ τὰ καλύτερα περιοδικὰ τῆς Εὐρώπης. Στὴν «Εὐτέρπη» δημοσιεύονται ἐπίσης περιγραφῆς τόπων, βίοι καὶ εἰκόνες τῶν πιὸ ἐπίσημων ἀνδρῶν καὶ μεγάλων καλλιτεχνῶν ὅπως τοῦ Ρέμπραντ, τοῦ Λάιμπνιτς, τοῦ Μουρίλλου, τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, τοῦ Σεβιέ κ.λ.π. καὶ μεγάλη σειρὰ περὶ τῶν γυναικῶν συγγραφέων τῆς Γαλλίας. Καὶ οἱ μεταφράσεις αὐτῆς ποὺ ἀποδίδουν ὅσο μποροῦν καλύτερα, στὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς, ὄλην τὴν ὠραιότητα τοῦ πρωτοτύπου, φιλοτεχνοῦνται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ διευθυντή, ἀπὸ τὸν Κ. Πώπ, τὸν Γ. Δε-Κιγάλα, τὸν Π. Χαλκίόπουλο, τὸν Ἀλ. Ἰωαννίδη.

Παράλληλα μὲ τὴν ξένη φιλολογία, ἡ «Εὐτέρπη» θέλει ν' ἀσχοληθῇ καὶ μὲ τὴν ντόπια, ἀλλὰ φαίνεται πὼς σκοντάφτει πάντα σὲ διάφορες δυσκολίες. Ἔτσι ἐνῶ προαναγγέλλει πὼς ἀπὸ τὸ Γενάρη τοῦ 1850 θ' ἀρχίσῃ τίς περιγραφῆς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τοῦ Ἀγῶνος, τίς ἀναβάλλει μὲ τὴ δικαιολογία πὼς καθυστέρησαν οἱ εἰκόνες ποῦχε παραγγεῖλει στὴν Εὐρώπη, καὶ ὕστερα οὔτε ξανάκάνει πιά λόγο γι' αὐτό. Παρακολουθεῖ ὅμως ὅσον ἡμπορεῖ τὴ νεοελληνικὴν λογοτεχνικὴ κίνηση καὶ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοὶ ποὺ ἀπὸ τότε ἀρχίζουν, περνοῦν μὲ διάφορα σχόλια μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες της. Ἔτσι ἀναγγέλλει χαρούμενη πὼς στὸ Ράλλειο διαγωνισμὸ «ἐστέρθη» τὸ *Μεσο-*

λόγγιον τοῦ συνεργάτη της Γ. Ζαλοκώστα, καὶ δημοσιεύον-
τας ἀποσπάσματά του τὸ ἐγκωμιάζει μὲ πολὺ ἐνθουσιασμό.
Ἐπίσης κρίνει εὐμενέστατα τὶς ποιητικὲς συλλογὰς «Ἐνα-
μνήσεις» τοῦ ἴδιου καὶ «Τουρκομάχο Ἑλλάδα» τοῦ Σούτσου,
ποῦ δημοσιεύτηκαν τὸ 1850 καὶ μ' ἓνα εὐγενικὸ πείραγμα
ζητεῖ συγγνώμη γιὰ τὴ διαφωνία ἀπὸ τὸ «σεβαστὸ καὶ
πολυμαθῆ καθηγητὴ Κ. Ἀσώπιο». Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὶς ἐπι-
στημονικὲς ἐργασίες ἐνδιαφέρεται ἕξ ἴσου καὶ δημοσιεύει
ὥραϊες βιβλιοκρίσεις γιὰ τὰ ἑλληνικὰ συγγράματα ποῦ δη-
μοσιεύονται, ὅπως π. χ. γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ κ. Ι.
Σούτσου «Περὶ παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου»,
«Περὶ τῶν πρώτων ἰδεῶν» τοῦ Π. Βραῦλα Ἀρμένη κ.λ.π.

Γιὰ τὶς γυναῖκες ποῦ γράφουν ἢ «Εὐτέρπη» αἰσθάνεται
πολλὴ συμπάθεια καὶ ἐκδηλώνει τὸν ἐνθουσιασμό της γιὰ τὴν
ποιήτρια Εὐφροσύνη Σαμαρτσίδου «γνωστὴν εἰς τὸ πανελ-
»λήνιον διὰ τῶν διαφόρων ποιησέων της δημοσιευθεισῶν
»εἰς τὸν *Τηλέγραφον* τοῦ Βοσπόρου, τὴν *Ἀμάλθειαν*,
»τὴν *Παιρίδα* τῆς Κερκύρας καὶ διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκδο-
»θέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει περιοδικοῦ *Κυψέλη*» καὶ
τὴ θεωρεῖ ὅτι εἶναι «ἡ πρώτη ἑλληνὶς ποιήτρια ἦν ἀνέδειξαν
»οἱ νεώτεροι χρόνοι εἰς τὴν πατρίδα τῆς Σαφροῦς, τῆς Κο-
»ρίννης, τῆς Τελεσίλλης, τῆς Ἡρίννης...» Τὶς καλλιτεχνικὲς
καὶ φιλολογικὲς συγκεντρώσεις ποῦ γίνονται τὴν ἐποχὴ
ἐκείνη στῆ μικρῇ καὶ περιορισμένη πρωτεύουσα οἱ συντά-
κτες τῆς «Εὐτέρπης» τὶς παρακολουθοῦν μὲ ἐνδιαφέρον καὶ
μεταφέρουν τὶς κρίσεις τους στίς στίλεις τοῦ περιοδικοῦ. Οἱ
μελοδραματικὲς παραστάσεις τοῦ θεάτρου Μπούκουρα καὶ
τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ δείχνει ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία γι' αὐτὲς,
δίνουν ἀφορμὴ νὰ γράφονται κριτικὲς στῆν «Εὐτέρπη» ἀπὸ
τοὺς συνεργάτες της. Ἡ ἐκτέλεση τοῦ «Ἐρνάνη» καὶ τῆς
«Νόρμας», τοῦ «Ναβουχοδονόσορος» ἢ τῆς «Ἐγνοβάτιδος»,
ἢ χάρις καὶ ὁμορφιά τῆς πρίμας, ἢ γλυκεῖα φωνὴ τοῦ τενό-
ρου, ἢ ἠθοποιία τοῦ βαρυτόνου, καὶ ἡ συγκρότηση τῆς ὀρχή-
στρας κρίνονται ἀνάλογα μὲ ἐνθουσιασμό ἢ ἀυστηρότητα
ἀπὸ τοὺς πραγματικὰ φιλομούσους ἀνθρώπους τοῦ πε-
νήντα δύο. Ἡ ἐμφάνιση, ἔπειτα, στῆν Ἀθήνᾳ τοῦ Ἰωσήφ

Ρεγάλδη ἀποτελεῖ ἄλλο φιλολογικὸν γεγονός. Ὁ ἰταλὸς ποιητὴς ἔχει τὴ μοναδικὴν εὐκολίαν νὰ αὐτοσχεδιάζη ποιήματα ἐπάνω σὲ θέματα ποῦ τοῦ δίνουν ἐκείνη τὴ στιγμή μὲ κλῆρο. Τὸ Μεσολόγγι. — Ἡ εὐφυΐα καὶ οἱ σχολαστικοὶ (!) — Ἡ ἀδελφότης τῶν λαῶν. — Παραλληλισμὸς Ὀμήρου καὶ Δάντη» Ἡ γυναῖκα. — ἐκφράζονται ἀπὸ τὸ Ρεγάλδη σὲ πρόχειρους ἀλλὰ πιτυχημένους στίχους καὶ ὁ Γ. Ζαλοκώστας στὴν «Εὐτέρπη» περιγράφει τὸ θαυμασμὸ τοῦ ἀκροατηρίου ποῦ «χειροκροτεῖ τὴν ποίησιν τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν εὐχέριαν τῆς στιχοουργίας».

Μὲ ὅλη τὴν περιορισμένη ἔκτασιν τῆς κυκλοφορίας της, λόγῳ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ της· καὶ ἐπομένως μ' ὅλα τὰ μικρὰ οἰκονομικά της μέσα, ὁ διευθυντὴς τῆς «Εὐτέρπης» Καμπούρογλους φαίνεται πὼς δὲν ἄφινε χωρὶς χρηματικὴ ἀμοιβὴ τοὺς συνεργάτες του, τοὺς κυριώτερους τοῦλάχιστο. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη τὸ περιοδικὸ ἐπλήρωνε τὴ φιλολογικὴ συνεργασία κι' ἔτσι μποροῦσε νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν ἐκλεκτὴ ὕλη τῶν σελίδων του. Ἐπειτα καὶ κείνοι ποῦ ἔγραφαν τότε ἦσαν λίγοι καὶ οἱ φιλόδοξοι ἐθελοντὲς τῆς λογοτεχνίας λιγώτεροι καὶ δειλότεροι κι' ἄς ἤξευραν καὶ γράμματα... Τὴ μαρτυρία αὐτὴ τῆς πληρωμῆς τῶν φιλολόγων συνεργατῶν μᾶς τὴν δίνει ὁ Μαρίνος Παπαδόπουλος Βρετὸς, ὁ ἐκδότης τοῦ περιήρημου «Ἐθνικοῦ Ἡμερολογίου» σὲ κάποιες ἀναμνήσεις του γιὰ τὴν δημοσιογραφικὴ ζωὴ του. Εἶναι τόσο χαριτωμένη ἢ ἀφήγησή του καὶ τόσο συγκινητικὴ συνάμα, γιὰτὶ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν πιὸ γλυκεῖαν ἀνάμνησιν, ποῦ τοῦφερναν τὰ χρήματα τῆς «Εὐτέρπης», ὥστε ἀξίζει νὰ τὴν δώσωμε ἐδῶ ὅπως τὴν ἔχει γραμμένη ὁ ἴδιος σ' ἓνα ἀπὸ τὰ Ἡμερολόγια του :

«Εἰς τὴν *«Εὐτέρπην»* ἐδημοσίευσα, τὸ πρῶτον μετάφρασιν τοῦ ἠθικοῦ γαλλικοῦ μύθου, ὁ *Γλύπτης τοῦ μαύρου δάσους*. Ἐλαβον ἀντίτιμον τῆς μεταφράσεως ταύτης ἑξήκοσι πέντε δραχμάς. Ἦσαν τὰ πρῶτα χρήματα, ἄτινα ἐκέρδισα ἐν τῷ βίῳ, καὶ αἱ εἶκοσι πέντε ἐκείναι δραχμαὶ μοι ἐφάνησαν ἑκατομμύριον ! Μετὰ ἔτη πολλὰ ἔλαβον ἑκατοστύας φράγκων διὰ διάφορα ἔργα μου, ἀλλ' οὐδέποτε

»ἠσθάνθην τὴν εὐχαρίστησιν ἐκείνην ἣν μοὶ ἐπροξένησαν
 »αἱ εἴκοσι πέντε δραχμαὶ τῆς *Εὐτέρπης*. Πῶς τὰς ἐκαμά-
 »ρωνα! Καὶ οὐδεμίαν ἄλλην χρῆσιν αὐτῶν ἐθεώρησα καταλ-
 »ληλοτέραν ἢ δαπανῶν αὐτὰς εἰς ἀγορὰν δώρων πρὸς τὴν
 »ἀγαθὴν μητέρα μου· αὕτη διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου
 »τῆς ψαλίδιον προερχόμενον ἐκ τῶν χρημάτων ἐκείνων καὶ
 »τὸ ἐπεδείκνυε πρὸς τοὺς οἰκείους ἢ ἀγία γυνὴ ἐπαιρομένη
 »ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἡμῶν ἀγάπης».

Τὸ τρυφερὸ αἶσθημα τοῦ Βρετοῦ, ποὺ τὸν ἔφερε ν' ἀγο-
 ράσῃ μὲ τὰ πρῶτα χρήματα τῆς δημοσιογραφικῆς ἐργασίας
 του ἓνα ψαλίδι γιὰ τὴ μάννα του, εἶναι τὸ δεῖγμα μιᾶς
 ρομαντικῆς ἐποχῆς ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν τόσον ἀγαθοὶ
 καὶ ἀφελεῖς. Σήμερα ποὺ οἱ ὄροι τῆς ζωῆς ἔχουν ἀντιστραφῆ,
 θὰ γινόταν τ' ἀντίθετο. Κι' ἂν ζοῦσε σήμερα ὁ Βρετὸς κι'
 ἔβγανε στὴν Ἀθῆνα τὴ γαλλικὴ του ἐφημερίδα «*Moniteur
 Grec*» μὲ δώδεκα, δεκατέσσερες καὶ δεκαἕξι σελίδες, θὰ
 κρατοῦσε τὸ ψαλίδι γιὰ τὸν ἑαυτό του.

*
 * *

Ἔχουν περάσει πέντε χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ πρω-
 τοφάνηκεν ἡ «*Εὐτέρπη*» καὶ φαίνεται πὺς ὁ ἰδρυτῆς τῆς,
 κουρασμένος ἢ ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀνεπαρκῆ ὑποστή-
 ριξη τοῦ κοινοῦ, ἀποφασίζει ν' ἀποχωρήσῃ καὶ νὰ τὴν παρα-
 χωρήσῃ σ' ἄλλον. Καὶ στὸ φύλλο τῆς 1^{ης} Ἰουλίου 1852
 δημοσιεύεται ἀγγελία ὅτι ἡ «κυριότης τῆς «*Εὐτέρπης*» ἀπὸ
 τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου ἀρχὴν τοῦ 6^{ου} ἔτους, μετα-
 βαίνει εἰς τὸν κ. Παντολέοντα Καμπούρογλου ἀδελφὸν
 τοῦ μέχρι τοῦδε ἰδιοκτῆτου καὶ διευθυντοῦ». Τὸ συμφωνη-
 τικὸ γιὰ τὴν ἐκχώρησιν τῆς «*Εὐτέρπης*», ποὺ σώζεται ἀκόμη
 στὰ χεῖρια τοῦ φίλου συγγραφέως τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν
 ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ γιοῦ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς, φέρνει χρο-
 νολογία 30 Μαΐου 1852. Μ' αὐτὸ ὁ Γρηγόριος Καμ-
 πούρογλος παραχωρεῖ εἰς τὸν Παντολέοντα Καμπούρο-
 γλου τὴν κυριότητα τῆς «*Εὐτέρπης*» γιὰ πέντε χρόνια ἀπὸ

15 Σεπτεμβρίου 1852 μέχρι 15 Σεπτεμβρίου 1857 ἀντὶ ἑξήχιλιάδων δραχμῶν ἦτοι χίλιες διακόσιες κάθε χρόνο. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς τυπογραφίας ἀναφέρομε ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων ὄρων ἦταν καὶ ὅτι ἡ «Εὐτέρπη» μὲ 6 φύλλα τυπογραφικὰ κάθε μῆνα καὶ σὲ 1500 ἀντίτυπα θὰ τυπωνόταν στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Γρ. Καμπούρογλου, καὶ θὰ πληρωνόταν 32 δραχμὲς τὸ τυπογραφικὸ φύλλο, τὸ δὲ παρόρημα, ἀπὸ 4 τυπογραφικὰ φύλλα κάθε μῆνα, στὸ ἴδιο σχῆμα καὶ σὲ 1500 ἀντίτυπα θὰ πληρωνόταν τὸ ἴδιο, δηλαδὴ 32 δρ. τὸ τυπογραφικὸ φύλλο. Ὁ νέος διευθυντὴς μὲ μιὰν «Ἄγγελίαν» ποὺ δημοσίευσε στὴν «Εὐτέρπη» εἰδοποιεῖ τοὺς ἀναγνώστας τῆς ὅτι θὰ «εἰσαγάγη πολλὰς βελτιώσεις καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων λογίων μας καὶ ποιητῶν προσεφέρθησαν φιλοτίμως καὶ ἀφιλοκερδῶς νὰ ὑποστηρίξουν τὴν «Εὐτέρπη» διὰ τῶν φιλολογικῶν ἔργων των καὶ εἶναι οὗτοι οἱ Παν. καὶ Ἀλέξανδρος Σοῦτσοι, ὁ Κ. Δόσιος, ὁ Π. Ι. Χαλκιόπουλος, ὁ Γ. Ζαλοκώστας κλπ.» Ἐπίσης δηλώνεται ὅτι διευθυντὴς τῆς ὕλης θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι ὁ τακτικὸς συνεργάτης Κωνστ. Πῶπ (Γοργίας). Ἔτσι τὸ πρῶτο φύλλο τῆς «Εὐτέρης» στὴ δευτέρῃ αὐτῇ περιόδῳ τῆς καὶ μὲ τὴ νέα διεύθυνση βγήκε τὴν 15 Σεπτεμβρίου 1852, μὲ νέα ξυλογραφία τοῦ Παρθενῶνος στὸν τίτλο τῆς. Καὶ συνεχίζει τὸ φιλολογικὸ δρόμο τῆς ἐπάνω στὰ ἴδια ἀχνάρια. Ἐξακολουθοῦν οἱ μεταφράσεις ξένων φιλολογικῶν, δημοσιεύουν ποιήματα ὁ Δημοσθένης Βαλαβάνης, ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας, ὁ Μύρων Νικολαΐδης, ὁ Γ. Παράσχος κ. ἄ. καὶ γράφουν ἐπιστημονικὰς μελέτας διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Θεόδωρος Ὁρφανίδης ποὺ σὲ συνεχῆ φύλλα περιγράφει καὶ ἐξετάζει τὴν τρομερὴ ἀσθένεια ποὺ πρόσβαλε τότε τ' ἀμπέλια καὶ ποὺ τὴν ὀνομάζει *μανιάρισμα* (μυκητίασις). Στὸ φύλλο τῆς 1^{ης} Νοεμβρίου τοῦ ἴδιου χρόνου ὁ Γοργίας στὴ στήλη του «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» μᾶς δίνει ζωντανὴ περιγραφή τοῦ τρομεροῦ ἀνεμοστρόβιλου τὴν 18 Ὀκτωβρίου ποὺ ἔπεσεν ἡ γνωστὴ κολώνα τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ νύχτα αὐτὴ σημάδευσε σὰν μὲ διοσημία, τὴ γέννηση καὶ τοῦ παιδιοῦ τοῦ ἰδρυτῆ τῆς «Εὐτέρης» τοῦ ἱστο-

ρικοῦ ἐρευνητῆ τῆς Παλιᾶς Ἀθήνας, καὶ σημερινοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ.

Εἶναι δυὸ χρόνια τώρα, πού ἔχει βγῆ καὶ ἡ «Πανδώρα» πού συγκέντρωσε γύρω της τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς παλιούς συντάκτες τῆς «Εὐτέρπης», καὶ δημιουργεῖται κάποια ἀμιλλα μεταξὺ τῶν δύο περιοδικῶν. Ἡ ἔκδοσις τῆς «Πανδώρας» φαίνεται πὼς ἀρχίζει νὰ φοβίξῃ τὴν «Εὐτέρπη» καὶ γι' αὐτὸ ὁ Γοργίας σημειώνει μὲ κάποια δυσφορία ὅτι τώρα τελευταῖα ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ περιοδικὰ συγγράμματα. Καίτοι δὲ προσπαθεῖ νὰ δείξῃ τὴν ψυχραιμίαν του γράφοντας ὅτι τὴν «Εὐτέρπη» «δὲν τὴν λυπεῖ ὁ τοιοῦτος ἀνταγωνισμὸς» ἐν τούτοις μέσα στὶς γραμμὲς του διακρίνεται κάποια ἀνησυχία. Καὶ γι' αὐτὸ προαναγγέλλουν καὶ νέες μεταρρυθμίσεις στὸ περιοδικό. Ἀλλὰ ἡ φθορὰ σιγὰ σιγὰ παρουσιάζεται πρὸ ἀπειλητικῆ, οἱ ἀναγνώστες της ἀρχίζουν νὰ τὴν ἐγκαταλείπουν καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς «Εὐτέρπης» παραπονεῖται ὅτι πολλοὶ συνδρομητὲς δὲν πλήρωσαν καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς καταδιώξῃ δικαστικῶς χωρὶς καμμιά διάκριση, ἂν δὲν στείλουν τίς συνδρομὰς τους. Ἔτσι μὲ κόπους καὶ ἀγωνίες τοῦ διευθυντῆ της καὶ τῶν συνεργατῶν του ἡ «Εὐτέρπη» κατορθώνει νὰ σταθῇ ὡς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1855, καὶ στὸ φύλλο τῆς 1^{ης} τοῦ μηνὸς αὐτοῦ (ἀριθ. 72) δημοσιεύεται Ἀγγελία ὅπου ὁ Παντ. Καμπούρογλου λέγει ὅτι «πρὸς τακτοποίησιν τῆς διαχειρίσεως τὸ 73 φυλλάδιον τοῦ 4^{ου} ἔτους (ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς «Εὐτέρπης» ὑπ' αὐτοῦ) θέλει δημοσιευθῆ τὴν 1 Δεκεμβρίου τρέχ. ἔτους.»

Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ «τακτοποίησις τῆς διαχειρίσεως» δὲν πραγματοποιήθηκε, οἱ οικονομικὲς δυσχέρειαι δὲν ὑπερπηδήθησαν, καὶ ἡ «Εὐτέρπη» ἀπὸ ἐξάντησις παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Ὁ ἰδρυτὴς της Γρηγόριος Καμπούρογλου, πού εἶχε τὴν τύχην νὰ μὴ γίνῃ καὶ ὁ νεκροθάφτης της, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχε διακόψει τὴ δημοσιογραφικὴν του ζωὴν καὶ στὸ 1856 ἐπιχείρησε νὰ ἰδρύσῃ Ἑθνικὴν σκηνὴν καὶ σχολὴν ἠθοποιῶν, ἀλλὰ ἡ ἀντίδρασις τῶν ἰδρυτῶν τοῦ θεάτρου Μπούκουρα καὶ ἡ ἔλλειψις μέσων τὸν ἔκαμαν νὰ χρεωκοπήσῃ.

Ἔτσι τὸ θέατρο πὸν προσπάθησε νὰ ἰδρῦση, τὸ σημερινὸ Δημοτικόν, πρόφτασε μονάχα νὰ τὸ θεμελιώσῃ καὶ νὰ τὸ σηκώσῃ λίγο πάνω ἀπὸ τὴ γῆ, ὡς πού τὸ τέλειωσε Ἄνδρέας Συγγρός. Ὁ Καμπούρογλους ἔπειτα ἔξακολούθησε νὰ δημοσιογραφῆ μέχρις ὅτου πέθανε ἀπογοητευμένος ἀπὸ συγχοπὴ στὴν Αἴγινα τὸ 1868 σὲ ἡλικία 58 χρόνων. Ὁ γιὸς του Δημήτριος ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι δυὸ χρόνια προσπάθησε τὸ 1878, νὰ ξαναβγάλῃ τὴν «Εὐτέρπη» καὶ σὲ μίαν τοῦ «Ἀγγελία» πὸν κυκλοφόρησε, ἀνάγγειλε τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἐκδόσεως μὲ συνεταῖρο καὶ συνεργάτη τὸ δικαστὴ Χρῆστο Δέδην. Ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἡ ἐπιθυμία του ἔμεινε ἀπραγματοποίητη.



Πρὶν τελειώσῃ τὸ ἄρθρο γιὰ τὸ καλὸ περιοδικὸ πὸν ὀχτῶ χρόνια ἔδωκε ἀφθονὴ καθαρὴ πνευματικὴ τροφὴ τοὺς νέους ἐλευθερωμένους Ἕλληνας, δὲν πρέπει ν' ἀφήσωμε ἀπαρατήρητες τὶς δυὸ μεγάλες καινοτομίαι του. Τὶς ὥραιαις ξυλογραφίαις μὲ τὶς ὁποίας, πρῶτο αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ περιοδικά, στόλισε τὶς σελίδες του καὶ πὸν φέρουν τὰ ὀνόματα τῶν καλῶν ξυλογράφων τῆς ἐποχῆς Κοσμίδη Γ. Παναγιωτάκη καὶ Γ. Βιδάλῃ, καὶ ἔπειτα τὴ στήλη «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» πὸν ἔγραφε ὁ *Γοργίας* καὶ πὸν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὁ πρόδρομος τῶν *Πιναιδῶν*, πὸν καθιέρωσαν ὕστερα οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, καὶ τοῦ χρονογραφήματος. Ἡ χάρις καὶ τὸ εὐθύμο πνεῦμα τοῦ Κωνσταντίνου Πάπ, πὸν συνδύαζε τεχνικὰ τὶς εἰδήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τὰ νέα γεγονότα τῆς Εὐρώπης, τὴν πολιτικὴν κίνησιν τοῦ νέου Κράτους μὲ τὴν κοινωνικὴν κίνησιν τῆς πρωτεύουσας καὶ μὲ κάθε ἄλλη ἐκδήλωσιν τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, εἶχαν καταστήσει τὰ «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» ἀληθινὴν ἀπόλαυσιν τοῦ δεκαπενθημέρου. Πόσα καὶ ποῖα γεγονότα δὲν περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ. Ἐνα κορφολόγημα ἀπὸ τὴ στήλη ἐκείνη θὰ μᾶς δώσῃ ὅλη τὴν εἰκόνα τῆς ἀφελοῦς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, πὸν ἐνδιαφέρονταν καὶ ἐσυγκινοῦντο

μέ τὸ κάθε τι, μ' ἓνα θάνατο ἀγωνιστοῦ, μ' ἓνα ταξίδι τῶν πρώτων βασιλέων, μὲ μιὰ πυρκαϊά, μὲ μιὰ φιλολογικὴ εἶδηση, μὲ μιὰ περιγραφὴ πανηγυριοῦ. Ἔτσι τὶς 23 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1848 ἀναγράφεται πὼς κήκε τὸ σπιτι τοῦ ὑποστράτηγου Κίτσου Τζαβέλλα. Καὶ ἡ «Εὐτέρπη» συγκινεῖται γιατί «ὁ ἔνδοξος ἀρχηγὸς τῆς ἀθανάτου φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου δὲν ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ οὔτε τὰ ὄπλα του!»

Τὸ Γεννάριον τοῦ 1849 ὑπάρχει ἡ εἶδηση πὼς πέθανεν ὁ ἀγωνιστὴς Πανοῦτσος Νοταρᾶς σὲ ἡλικία *ἐκατὸν δέκα* χρόνων!

Τὸ Μάη τοῦ ἴδιου χρόνου ἀναγράφεται πὼς ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἔφυγε γιὰ τὸ Ὀλδεμβούργον γιὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν πατέρα της, καὶ περιγράφεται ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ κοσμοχალασιά πούγινε στὴν Κέρκυρα, ὅταν πέρασε ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῶν ἑπτὰ νησιῶν ποὺ ἀκόμη κρατοῦσεν ἡ Ἀγγλία.

Φιλολογικὴν εἶδηση ἀποτελεῖ ἡ ἔκδοσις τῆς ποιητικῆς συλλογῆς «Λύρας» τοῦ Σοφοκλῆ Καρύδη καὶ ἡ «Εὐτέρπη» ἂν καὶ τὸν ἐπαινεῖ ὡς ποιητὴ, δὲν χάνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν συμβουλεύσῃ ν' ἀφήσῃ τὴ σάτυρα. «Μετὰ τὸν Α. Σούτσον — τοῦ λέγει — δυσκόλως θέλει ἐπιτύχει ἄλλος εἰς τὸν *Σίλλον*».

Τὶς 20 Αὐγούστου τοῦ 1850 μεγάλη γιορτὴ στὴν Ἀθήνα. Μουσικὴ, κανόνια, στολισμὸς τῶν δρόμων, παράταξι στρατοῦ, δοξολογία στὴ Μητρόπολιν μὲ τὴν παρουσίαν τῶν βασιλέων, ζητωκραυγές, ἐνθουσιασμὸς ἀκράτητος. Ἡ «Εὐτέρπη» μᾶς πληροφορεῖ πὼς «ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐώρτασε τὴν ἐν Χριστῷ ἕνωσίν της καὶ τὴν κανονικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας». Ὁ Γοργίας τὸν Ἰούλιον τοῦ 1851, ἀπ' ἀφορμὴ ἐνὸς ταξιδιοῦ του στὴ Σῦρον, περιγράφει τὴ ζωὴ τοῦ ἐμπορικοῦ νησιοῦ καὶ κάνει τὴ σύγκρισίν της μὲ τὴν Ἀθήνα. Καὶ βρίσκει ἐκεῖ μεγάλη διαφορὰ σὲ πρόοδο καὶ κίνησιν. Τοῦ κάνει ἐντύπωσις ἡ ὑπεροχὴ τῆς γυναικειᾶς καλλονῆς, ποὺ βρῆκε στὴν Ἐρμούπολιν καὶ σημειώνει: «Πρὸ πάντων ὅμως ἡ Ἐρμούπολις ὑπερέχει τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν καλλονὴν τῶν γυναικῶν. Εἰς ἕκαστον βῆμα σας, εἰς ἕκαστην γωνίαν

»πλήττει τούς ὀφθαλμούς ὠραία τις γυνή, Χία, Σμυρναία,
 »Κρήσσα, Κυδωνιάτις... αἱ δὲ Ἀθηναίαι, αἱ δυστυχεῖς
 »Ἀθηναίαι, αἱ καλλοναὶ αὐτῆς εἶναι μετρημένοι καὶ εἰς
 »μάτην θέλετε ζητήσῃ μίαν περισσοτέραν καὶ αὐταὶ δὲ
 »οὐαὶ! καθεκάστην ἐλαττοῦνται.» Καὶ ὅταν γεμᾶτος ἀπὸ
 ὠραῖες ἐντυπώσεις γυρίζῃ καὶ ἀποβιβάζεται στὸν Πειραιᾶ, τὸν
 χαρακτηρίζει ὡς «τὸν πληκτικώτερον τῆς οἰκουμένης τόπον.»

Ὁ Γοργίας εἶναι πάντοτε ὁ ὠραιοπαθὴς καὶ ρωμαντικός,
 δημοσιογράφος. Ἡ γυναῖκα — ὅπως στὴν περιγραφή τῆς
 Σύρου φαίνεται — τὸν συγκινεῖ πάντοτε καὶ γι' αὐτὸ στὰ
 «Ἔργα καὶ Ἡμέρας» ὑμνεῖ τὴν καλλονὴν ὅπου τὴν εὔρη,
 κλαίει τὸ θάνατο τῆς ὁμορφῆς, καὶ μελαγχολεῖ γιὰ τὸν
 ἀποχωρισμὸ τῆς κοπέλλας ποὺ φεύγει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα:
 «Πέντε ἕξ οἰκογένειαι ἕκ τῶν πλέον ἀξιοτίμων τῆς πρω-
 »τευούσης μας συνώδευσαν τὴν καλὴν νεάνίδα — γράφει
 »γιὰ κάποιαν — εἰς Πειραιᾶ, ἐπανερχομένην εἰς τὰς ἀγκάλας
 »τῶν γονέων τῆς καὶ ἴσως μνηστῆρος τινός. Πολύδακρος
 »ὑπῆρξεν ὁ ἀσπασμός. Βροχὴ δακρύων ἐχύθη ἐπὶ τῆς ἡϊόνος,
 »καὶ τὰς ἐμψύχους τοῦ ἀτμοπλοίου σανίδας τριάκοντα
 »ὠραίων ὀφθαλμῶν, τῶν μὲν μαύρων, τῶν δὲ γλαυκῶν,
 »τῶν δὲ ζωηρῶν, τῶν δὲ ἡδυπαθῶν κατέβρεξαν τὰ ἀφθονα
 »δάκρυα...» Φέρνον τὸ μειδίαμα ἴσως σήμερα οἱ παραπάνω
 γραμμές. Ἀλλὰ αἱ ποιητικὲς ὑπερβολές τοῦ Κ. Πώπ, συγ-
 χωροῦνται ἀπὸ τῆ ρωμαντικῆ διάθεσι τῆς ἐποχῆς, ποὺ τὰ
 ποιήματα τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τὸ «Πέσιμο τῶν φύλλων»
 τοῦ Μιλβουά, ποὺ μετάφραζε, διαβάζονταν μὲ τόση λαχτάρα.

Κάθε ἐκδήλωση τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς ὁ Γοργίας τὴν παρα-
 κολουθεῖ καὶ τὴν περιγράφει στὴ στήλῃ του μὲ ζωντανὰ
 χρώματα. Γιὰ τὰ πανηγύρια, ἀφιερώνει ὠραῖες σελίδες,
 γιατί ἔχει τὴ γνώμη πὼς σ' αὐτὰ «δύναται ὁ παρατηρητὴς
 νὰ σπουδάσῃ τὸν γνήσιον ἐλληνικὸν χαρακτήρα». Στὴ στήλῃ
 του ἔτσι διασώζονται μερικὰ ἀθηναϊκὰ ἔθιμα ποὺ τώρα
 ἔλειψαν ὀλωσδιόλου. Τὸ Δεκαπενταύγουστο ἔξαφνα μᾶς
 περιγράφει τὸ πανηγύρι ποὺ γινόταν στὴν Κολοκυθοῦ.
 «Καὶ δὲν εἶναι μὲν εὐφωρον — γράφει — τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἢ
 »πανηγυρίς εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν σκιερὰν, παραπο-

»τάμιον θέσιν, ὁμοιάζουσαν κατὰ τι μὲ τὸν Βορβύσιν
 »(Κεάτ - Χανέν) τοῦ Βυζαντίου, καὶ διὰ τὴν συρροὴν αὐτόσε
 »τοῦ ἤκιστα ἀττικίζοντος σήμερον ἀττικῷ ὄχλου. Ἡ πανή-
 »γυρις αὕτη παρέχει συγχρόνως στάδιον εὐρὺ εἰς τοὺς
 »Ἀθηναίκοὺς Ἀδωνιδάς μας, οἵτινες ὡς λόρδοι τινὲς μὲ
 »τὰ πλατύχειλα σκιάδιά των καὶ τὴν ἰδιορρυθμον ἐνδυμα-
 »σίαν των, ἢ ὡς Ἐρωτόκριτοι, μὲ τὴν λευκὴν *φουστα-*
 »*νέλλαν* των καὶ τὰ διάχρυσα *μεϊτάνια* των περιφέρονται
 »μεταξὺ τοῦ ὄχλου καὶ ὀφθαλμοβολοῦσιν ἄντικρυ ὅλας τὰς
 »ᾠραίας, καὶ ἐρωτικόν τι λόγιον ταῖς ῥίπτουσι διαβατικῶς.»

Ἐπειτα μᾶς δίνει ζωηρὲς εἰκόνες τῶν ἄλλων πανηγυριῶν τοῦ ἐννιαμέρου: τῆς *Φανερωμένης* στὴ Σαλαμίνα καὶ τῆς *Χελιδονοῦς*. Περιγράφει τὴ συγκέντρωση τῶν γύρω χωρικῶν, τὶς ἐνδυμασίες τῶν γυναικῶν, τὰ γλέντια, τοὺς χοροὺς καὶ μερικὰ ἐπεισόδια καὶ σκανδαλάκια, ὅλη τὴ λαϊκὴ ζωὴ τῶν περασμένων ἐκείνων χρόνων ποῦλειψε τώρα ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση καὶ τῶν... γεροντοτέρων!

Ἄλλὰ τὴν «*Εὐτέρπη*» τὴν ἐνδιαφέρουν ἐπίσης καὶ τὰ γεγονότα τοῦ ἰδιωτικῷ βίου. Πράξεις καὶ δρᾶσις Ἑλλήνων ἀξίων ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης σημειώνονται στὶς στήλες τῆς μὲ φανερὴ χαρὰ καὶ συγκίνηση. Καὶ θεωρεῖ καθήκον τῆς ν' ἀναγγεῖλη τὸν Αὐγούστο τοῦ 1851 ὅτι τιμῆθηκε μ' αὐτόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ὁ Ἄνδρέας Κορομηλάς, γιὰ τὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλει γιὰ τὴ διάδοση καὶ τελειοποίησι τῆς τυπογραφικῆς τέχνης στὴν Ἀνατολή. Καὶ προσθέτει: «Τῆς διακρίσεως ταύτης *ἀξιομισθεῖ* ὁ κ. Κορομηλάς ὁ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰσαγαγὼν καὶ τὴν στερεοτυπίαν παρ' ἡμῖν».

Στὸ φύλλο δὲ τῆς 15 Δεκεμβρίου 1852 ἡ «*Εὐτέρπη*» ἀναγγέλλει «συμβὰν σπουδαιότατον τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν ἀληθῆ Ἕλληνα. Ἐν τῷ μέσω τῆς ἀχρηματίας τοῦ κεντρικοῦ ταμείου, τῆς ἀναπαύσεως τῶν κυβερνώντων, τῆς σιγῆς τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, πρᾶξις μεγαλόδωρος, γενναία, ἀνήκουστος σχεδὸν εἰς τὰ χρονικά τῶν Ἐθνῶν, συνέκίνησε τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέπληξεν ὁ αἰδίδιμος εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος Στουρνάρας, ὁ ὀλίγους μόνον μῆνας διατρίψας

ἐν Ἀθήνας καὶ ἀποβιώσας ἐσχάτως εἰς Χαλκίδα, ἀφῆκε διὰ τῆς διαθήκης του πρὸς τὸ Ἔθνος ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδες δίστηλα πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ὠραίων τεχνῶν».

Εἴμαστε τώρα στὸ φροβερό 1854. Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ χολέρα στὴν Ἀθήνα ποὺ θερίζει ἀλύπητα καὶ ὅμως οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοὶ δὲν λείπουν. Τὴ χρονιά αὐτὴ διαβάζομε στὴν «Εὐτέρπη» πὼς βραβεύτηκε ὁ ἄσπαστος τοῦ Θεοδώρου Ὁρφανίδου καὶ παινεθῆκαν οἱ ὄχι ὡς ἔλεγε ὁ Γ. Ζαλοκώστας. Καὶ στὸ περιοδικὸ σημειώνεται μὲ κάποια εἰρωνεία πὼς ὁ Ὁρφανίδης βραβεύτηκε γιατί εἶχε γράψει στὴ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ παρακάτω ὅτι στὸ ποίημά του ποὺ ὑπόβαλε εἶχεν ἀναγράψει τὴν παρατήρηση πὼς ἂν ἔπαιρνε τὸ βραβεῖο θὰ τὸ ἀφιέρωνε σὲ δυὸ ταξίδια του βοτανικά. Καὶ ἡ «Εὐτέρπη» προσθέτει: «Οὕτως ἡ Μοῦσα ἐβοήθησε τὴν Φλώραν».

Στὸ τέλος τοῦ Γενάρη τοῦ 1855 ὁ Εὐθύβουλος (πιθανῶς ὁ Γ. Ζαλοκώστας) ποὺ ἀντικαθιστᾷ τὸν Γοργίαν, στὰ Χρονικά δίνει εἰκόνα τῆς χολεροβλήτης Ἀθήνας καὶ χαιρετίζει τὴν καταστολὴ τῆς ἀπαίσιου ἀρρώστιας καὶ τὴν ἐπάνοδο τῆς κανονικῆς ζωῆς στὴν πόλη. «Ἴδου λέγει καὶ αὐτῆς ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἀναλαμβάνει ζωὴν, κίνησιν πρὸ ἑνὸς μηνὸς αἱ Ἀθηναῖοι παρίστανον ἐλεεινὸν θέαμα ἢ χολέρα εἶχεν ἐνσκήψει μὲ τόσην ὁρμὴν, ὅσην οὐδέποτε ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῆ· τὴν 13, 14 καὶ 15 Νοεμβρίου ὁ ἀριθμὸς τῶν κρουσμάτων ὑπερέβη τὰ 600 εἰς δὲ τὴν πόλιν μόλις ὑπῆρχον 15 χιλιάδες ψυχῶν. Ὁ τρόμος ἦτον ἐξωγραφισμένος εἰς τὰς ὄψεις ὅλων· οἱ ἔμποροι, οἱ βιομήχανοι, οἱ κτηματῆαι, οἱ πολῖται πάσης τάξεως διεσκορπίσθησαν ἐνθεν καικεῖθεν ὅπως διαφύγῃ τὸν κίνδυνον. Ἡ πόλις εἶχε τὴν ὄψιν τρομακτικὴν ἢ Πεντέλη, τὰ Σεπόλια, τὸ Χαλάνδριον, τὸ Μαρούσιον ἐπληρώθησαν οἰκογενειῶν, ἀλλ' εἰς Κηφισίαν, εἰς τὸ θελκτικὸν τοῦτον χωρίον, ὅπου αἱ Ἀθηναῖοι παρίσταντο ἐν μικρογραφίᾳ, κατέφυγον οἱ πλεῖστοι...» Καὶ περιγράφει τὴ διασκεδαστικὴ ζωὴ ποὺ περνοῦσαν ἐκεῖ οἱ συγκεντρωμένοι Ἀθηναῖοι, ἀριστοκράτες

οί περισσότεροι και μέρος αρκετὸ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς γενναίας φρουρᾶς. Ἐκδρομές, πικ-νίκ, γλεντάκια, ἵππασίες, χοροί, ἐπεισοδιάκια, κουτσομπολιὸ ἔδιναν κι' ἔπερναν. Γιατὶ τῇ ζωῇ ποὺ πρόφταιναν νὰ χαροῦν τὴν μίαν ἡμέρα δὲν ἤξεραν ἂν θὰ τοὺς τὴν ἄφινεν ἢ χολέρα τὴν ἄλλη!

Ἡ «Εὐτέρπη» στὸ τελευταῖο φύλλο τῆς δημοσιεύει καὶ ἀποτελέσματα τῆς στατιστικῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Σύμφωνα μ' αὐτὰ ὁ πληθυσμὸς τοῦ Κράτους τὸ 1855 ἦταν 1.042.527, καὶ *εἰδικώτερον* — ὅπως γράφει — 5.114 κληρικοί, 12,549 ὑπάλληλοι, 45,518 πεπαιδευμένοι, 229,229 γεωργοί, 327,262 ἔμποροι, 25.548 βιομήχανοι καὶ 11,149 κατάδικοι.

*
* *

Στὴν «Εὐτέρπη» ἀξίζει ὁ χαρακτηρισμὸς, ὅπως εἶπαμε, τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ ἐγκυκλοπαιδικοῦ περιοδικοῦ, γιατί ἀπὸ τίς σελίδες τῆς ἔλειψαν τὰ σοβαρὰ πολιτικά, ἐπιστημονικά ἢ φιλολογικά ζητήματα ποὺ παρουσίασεν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη. Στὸ διάστημα τῆς ἐκδόσεώς τῆς ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι γεμάτη ἀπὸ μεγάλα γεγονότα. Τὸ 1848 σημειώνει τὴ μεγάλη κίνηση τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν στὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ πολλὰ ἐπαναστατικὰ ἐξεγέρσεις παρατηροῦνται σ' αὐτά. Ἐπειτα γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκμὴ τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνοῦ καὶ μία ἀπὸ τίς πιὸ ταραγμένες ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Κωλέττης, Ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, Φαρμακίδης, Καίσης, Κριμαϊκὸς πόλεμος κ.λπ. Καὶ ὅμως ἡ «Εὐτέρπη» στέκεται μακριὰ ἀπ' ὅλα. Κανένα ἀπὸ τὰ σπουδαῖα αὐτὰ γεγονότα δὲν βρῆκε τόπο στίς σελίδες τῆς σὲ μιὰν ἀνάλυση, σὲ μιὰ μελέτη, σὲ μιὰ διαφώτιση, σὲ μιὰ κρίση. Ποῦ καὶ ποῦ, μὲ μία δύο γραμμὰς τὰ σημειώνει ἀπλῶς καὶ τὰ προσπερνᾷ.

Ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τῆς ἐπίσης — ὅπως καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τῶν ἄλλων σύγχρονων περιοδικῶν — ἔλειψεν ἡ βαθύτερη ἀντίληψη τῆς ἀποστολῆς ἑνὸς περιοδικοῦ, ποὺ δὲν

εἶναι μονάχα ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ τόπου, ἢ νὰ δώσῃ στοὺς ἀναγνῶστες τοῦ διανοητικῆ τροφὴ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου εἴδους, ἀλλὰ νὰ τοποθετήσῃ, νὰ διοχετεύσῃ, νὰ χειραγωγήσῃ τοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιη- τές, καὶ νὰ τοὺς παρουσιάσῃ χωρὶς νὰ τοὺς ζητήσῃ ἄλλο τι παρὰ νὰ πάρουν συνείδησιν τῶν ποιοτικῶν ἀξιῶν τους καὶ κατόπιν ν' ἀποκαλύψῃ τὴν ἰδιοφυΐα τους στ' ἀκριβῆ ὅρια τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης.

Τὴν ἀποστολὴν αὐτῆ, πρώτη ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ κατάλαβεν ἡ μεταγενέστερη «Ἐστία.»

Καὶ ὅμως μ' ὅλες αὐτὰς τὶς ἐλλείψεις τῆς ἢ «Εὐτέρπη» ἀποτελεῖ ἓνα ἀξιόλογο στοιχεῖο τοῦ ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ τύπου καὶ ἡ σταδιοδρομία τῆς, ἀνάλογη μὲ τὴν ἐποχὴ καὶ τὰ μέσα τῆς, τιμᾷ τὰ νεώτερα ἑλληνικὰ γράμματα.

ΔΗΜ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

